

Сучасний стан фізичного виховання учнівської молоді. Гендерний аспект

Тетяна Круцевич, Оксана Марченко

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. Проблема впровадження гендерного підходу в систему сучасної освіти, зокрема у фізичному вихованні школярів, недостатньо розроблена. Нині у суспільстві існують статево-рольовий та гендерний підходи в освіті, які вважаються традиційними стратегіями соціалізації статі. У представленій статті розглянуто аспекти гендерної проблематики сучасного фізичного виховання учнівської молоді. *Мета.* Розглянути проблемне поле наукових досліджень крізь призму гендеру в умовах реформування системи фізичного виховання школярів. *Методи.* Аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація, теоретичне моделювання. *Результати.* На основі проведених власних наукових досліджень, аналізу науково-методичної літератури, документальних матеріалів було обґрунтовано та запропоновано до практичного використання кардинально новий, прогресивний підхід у фізичному вихованні учнівської молоді, який має враховувати гендерні індивідуальні особливості школярів під час формування мотивації до занять руховою активністю, а статевий диморфізм – у змістовій частині фізичного виховання: при дозуванні фізичних навантажень, рухового режиму, інтенсивності, обсягу фізичних вправ тощо. У процесі фізичного виховання учнівської молоді через впровадження системи фізичних вправ, які будуть враховувати індивідуальні гендерні особливості хлопців і дівчат, можна впливати на формування рис характеру мужності та жіночності як соціальних моделей поведінки.

Ключові слова: учнівська молодь, хлопці, дівчата, фізична культура, фізичне виховання, гендерний підхід, стать, гендер.

Tetiana Krutsevych, Oksana Marchenko

THE CURRENT STATE OF PHYSICAL EDUCATION OF SCHOOL STUDENTS. GENDER PERSPECTIVE

Summary. The problem of introducing a gender approach in the system of modern education, especially in the physical education of school students, is insufficiently developed. Today in society, there are the gender-role and gender approaches in education, which are considered traditional strategies of gender socialization. The article examines aspects of gender issues in modern physical education of school students. *Objective.* To review the problematic field of scientific research through the prism of gender in the context of reforming the system of physical education of school students. *Methods.* Analysis, comparison, generalization, systematization, theoretical modeling. *Results.* On the basis of own research, analysis of scientific and methodological literature, and documentary materials, a radically new, progressive approach to physical education of school students was substantiated and proposed for use in practice. This approach should take into account the gender and individual characteristics of students when developing motivation for physical activity, as well as sexual dimorphism when determining the content of physical education: when dosing physical loads, physical activity mode, intensity, volume of exercise, etc. Through the introduction of a system of physical exercises that will take into account the individual gender characteristics of boys and girls, it is possible to use physical education process for influencing the development of characteristic masculine and feminine traits such as social patterns of behavior in school students.

Keywords: school students, boys, girls, physical culture, physical education, gender approach, sex, gender.

Вступ. Особливостями нинішнього етапу у розвитку українського суспільства є зосередженість навколо системних соціально-економічних перетворень та входження до європейської спільноти як рівноправного партнера. А одним із ключових напрямів забезпечення демократичного поступу України на принципах євроінтеграційних цінностей є впровадження гендерної рівності у всі сфери суспільного життя, оскільки Україна як європейська держава ставить своїм завданням не лише забезпечення успішних соціально-економічних реформ, а й досягнення нової якості життя та гармонізації суспільних відносин [11, 14]. У цьому зв'язку головною метою освітньої політики з модернізації фізичного виховання молоді є забезпечення нової якості навчання шляхом впровадження нового змісту, форм і методів навчання школярів у сфері фізичної культури і спорту [14].

Фізичне виховання молоді, сфера фізичної культури і спорту – це унікальні інструменти гуманітарної політики країни, які здатні впливати на виховання та розвиток молоді, але ми маємо визнати, що, незважаючи на славні традиції і сильну школу підготовки спортсменів високої кваліфікації, система фізичного виховання в Україні не може ефективно конкурувати та розвиватись без запровадження фундаментальних змін. Аналіз сучасної існуючої системи фізичного виховання в Україні засвідчує той факт, що організаційні, нормативно-правові та фінансові умови її функціонування не відповідають потребам держави та європейським стандартам. Нові санітарно-епідеміологічні вимоги, які впроваджуються у зв'язку з пандемією COVID-19 до організацій виховання і навчання, відпочинку та оздоровлення дітей і молоді, почали діяти ще з початку минулого року.

Час вносить свої корективи, навчальний процес повністю пов'язаний із цифровим освітнім середовищем,

Krutsevych T., Marchenko O. The current state of physical education of school students. Gender perspective. Theory and Methods of Physical education and sports. 2021; 4: 30–36
DOI: 10.32652/tmfvs.2021.4.30–36

Круцевич Т., Марченко О. Сучасний стан фізичного виховання учнівської молоді. Гендерний аспект. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2021; 4: 30–36
DOI: 10.32652/tmfvs.2021.4.30–36

дистанційним навчанням та використанням мобільних телефонів. В умовах інформатизації школярі, на жаль, змушені проводити біля екранів від трьох до шести годин на день. Якщо до цієї інформації додати статистику захворюваності учнівської молоді, наданої Інститутом педіатрії, акушерства і гінекології Національної академії медичних наук України, то 30 % школярів потребують корекції зору, кожна четверта дитина має порушення функції опорно-рухового апарату, кожен п'ятий страждає на патологію з боку шлунково-кишкового тракту [15]. Разом з тим, здоровий спосіб життя ще не став пріоритетним ні у школярів, ні в їхніх батьків. Уроки фізкультури, які мали б заохотити учнівську молодь займатися спортом, не встигають за розвитком сучасних технологій. Нове покоління дітей живе у зовсім іншій реальності, а школа за цей час майже не змінилася. Тому й не дивно, що діти швидко втрачають інтерес до занять фізичною культурою та й до спорту загалом.

Аналіз літературних джерел з даної проблематики показує, що, на думку провідних українських учених [2, 9–12, 15, 17, 21], система фізичного виховання в Україні стане ефективною лише тоді, коли будуть створені максимально сприятливі умови для розкриття і розвитку фізичних, духовних і моральних якостей школярів.

Розглядаючи причини зниження рівня здоров'я дітей, деякі вчені зазначають, що змішане виховання і навчання у школах можна назвати безстатевим, бо протягом кількох поколінь зникає з навчальних закладів статево-особистісна самоідентифікація молодих людей, особливо це стосується хлопчиків [3, 14]. Результатом цього є пригнічення й нейтралізація чоловічих задатків у хлопчиків і жіночих задатків у дівчаток, що негативно позначається на здоров'ї, у тому числі і на репродуктивній функції молоді [3, 22].

Серед науковців також існує інша думка щодо освіти і виховання учнівської молоді. Так, за твердженням гендерологів (Л. В. Штильова і В. Семенова, Л. В. Семенова), принцип демократизації і гуманізації передба-

чає особливу модель суспільства, що складається із різноманіття індивідуальностей, а не уніфікованих індивідів, яка визнається на сучасному етапі більш прогресивною і продуктивною [8, 18, 19, 20, 23, 24]. Така модель передбачає широке впровадження у практику особистісно-орієнтованого виховання, яке може базуватися на гендерному підході, в основу якого покладено повагу прав кожної людини бути самою собою незалежно від своєї біологічної статі [6, 8].

Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду, практика використання гендерної складової в різних галузях свідчить про певні теоретичні напрацювання у висвітленні цього процесу. Методологічні основи формування гендерної культури і шляхів впровадження принципів гендерної демократії у сфері освітнього простору обґрунтували у своїх працях Л. Завадська (2001), Т. В. Говорун (2003, 2004, 2016), О. М. Кікінежді (2003, 2004, 2011, 2016), О. Луценко (2013) та ін. Гендерний підхід у національній системі освіти досліджували С. Т. Вихор (2005), І. С. Мунтян (2004), Т. Голованова (2008, 2010), Н. В. Козловська (2006), Н. Гапон (2009), М. М. Куїнджі (2012–2018), Н. І. Самойленко (2016) та ін. Про вплив гендерних особливостей школярів під час підготовки учителів фізичного виховання зауважували у своїх працях В. Murphy, R. A. Dionigi, C. Litchfield (2014). Прояв психофізичних і рухових здібностей юнаків і дівчат у гендерному аспекті вивчали М. Zvonar (2012), S. Stavrev, V. Tsvetkov (2012), B. Antala, V. Dancikova (2012), Wenchao Li (2013), E. Miloshova (2012), J. Sedlacek, P. Jankovsky [14]. Усі ці праці демонструють широкий спектр методологічних підходів і надзвичайну їх різноспрямованість, що засвідчує наявність достатньої кількості досліджень, які стосуються впровадження гендерного підходу у процес фізичного виховання дітей, підлітків та молоді.

Однак такі дані досить фрагментарні і не координовані, бо зазвичай самі дослідження ведуться за різними методиками, не враховуючи гендерних підходів до формування фізичної культури особистості [2]. Незважаючи

на значну кількість праць з проблеми нашого дослідження, мусимо констатувати, що відбувається дещо стихійний розвиток гендерних досліджень за межами цілеспрямованого керіваного педагогічного впливу, що характеризується відсутністю системного комплексного підходу до розробки шляхів реалізації гендерних засад у фізичному вихованні учнівської молоді. Це потребує пошуку науково обґрунтованих теоретичних положень про можливості впливати на даний процес у ході навчальної та виховної діяльності, обумовлюючи актуальність та значущість обраної нами теми дослідження, що визначило мету і завдання нашої роботи.

Проблематика роботи відповідає плану НДР кафедри ТМФВ НУФВСУ у галузі фізичної культури і спорту за темою 3.1 «Удосконалення системи педагогічного контролю фізичної підготовленості дітей, підлітків і молоді в закладах освіти» на 2021–2025 рр.».

Мета дослідження – розглянути проблемне поле наукових досліджень крізь призму гендеру в умовах реформування системи фізичного виховання школярів.

Методи дослідження: аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація, теоретичне моделювання.

Результати дослідження та їх обговорення. Сучасний стан розробленості питання гендерного підходу у фізичному вихованні учнівської молоді на сьогодні є вкрай суперечливим. Фізичне виховання як навчальна дисципліна в закладах загальної середньої освіти ставить за мету не тільки вирішувати освітні, оздоровчі та виховні завдання, а й формувати ціннісне ставлення до здоров'я, здорового способу життя, виховуючи інтерес та потребу в руховій активності. Проте, за слушними зауваженнями Т. Ю. Круцевич [9, 15, 17] та інших учених, незважаючи на те що школа є навчальним закладом, який спрямовує свою діяльність на гармонійний розвиток дітей, виразно простежується невинне зниження рухової активності школярів і – як наслідок – зниження рівня їхнього фізичного стану та підвищення рівня захворюваності,

втрачаючи ціннісне значення для сучасної молоді.

Вивчення та аналіз фундаментальних методологічних праць відомих вітчизняних та зарубіжних дослідників дозволили визначити проблемне поле гендерного підходу у фізичному вихованні, який є одним зі складових особистісно-орієнтованого підходу до навчання та виховання школярів і враховує їхні індивідуальні особливості відповідно до статі. Інтерес до цієї проблеми зумовлений тим, що категорія статі – одне з найважливіших історико-культурних та соціальних надбань людства. На сучасному етапі розвитку української науки гендерні дослідження набирають обертів. Вони характеризуються проведенням експериментальних робіт, теоретичним осмисленням емпіричних фактів, початком крос-культурних студій, адаптацією відомих методів психології для вивчення гендерної проблематики і розробкою специфічних гендерних методик.

Однак спільної думки серед учених у визначенні терміна «гендер» досі немає. Гендер не слід ототожнювати зі статтю. Академік Н. М. Оніщенко подає наступну інтерпретацію дефініціям «стать» та «гендер»: «Стать – це системна сукупність анатомо-фізіологічних властивостей людини, які відрізняють чоловіка від жінки, а гендер – це соціальна стать, соціально визначені ролі, сфери діяльності чоловіків і жінок, які визначаються не біологічними статевими відмінностями, а соціальною організацією суспільства» [16].

Якщо розглядати зв'язок між соціокультурними та біологічними складовими даного терміна в науковому плані, то можна сказати, що він далеко не однозначний. Іншими словами, особистість не обмежується лише пасивним засвоєнням гендерної ролі та норм поведінки, вона ще й самостійно формує власну гендерну ідентичність. Володіючи певною конкретною статтю (чоловічою або жіночою), особистість, конструюючи гендерну ідентичність, може інтерпретувати різноманітні моделі психологічних характеристик (маскулінні, фемінні, андрогінні), в результаті чого формується пев-

ний тип гендерної ідентичності [14]. Отже, її основою є біологічна стать людини.

Особистість сприймає, засвоює, конструює власну гендерну ідентичність на основі приналежності до чоловічої чи жіночої статі. Надбудовою до біологічного заснування гендерної ідентичності є інтеріорізовані психологічні риси – маскулінність, фемінність чи андрогінність, які формуються відповідно до соціокультурних норм суспільства [5]. Наукові розвідки свідчать, що на сьогодні існує статево-рольовий та гендерний підходи в освіті та вихованні, які вважаються традиційними та егалітарними стратегіями соціалізації статі [23]. Прихильники статево-рольового підходу у педагогіці та вихованні вважають стать «вродженою біосоціальною програмою», яка протягом життя піддається соціалізації, зазнає певних змін та коригування, але все ж таки зумовлена репродуктивними відмінностями» [4, 14, 23]. Загальним положенням статево-рольового підходу є визнання пріоритету біологічного над соціальним. Прихильники ж гендерного підходу вважають, що не стать людини володіє «жіночими» та «чоловічими» якостями, а «жіночі» та «чоловічі» якості приписуються людині, починаючи з раннього дитинства, та спрямовують її розвиток у необхідне русло [4, 14, 23].

У численній спеціальній літературі гендерний підхід розглядається з точки зору надання рівних прав чоловікам і жінкам реалізувати свої можливості в соціумі, політичного і культурного життя, освіти, тобто відсутності дискримінації за статевою ознакою, з метою досягнення гендерної рівності. Гендерний підхід спрямований на виховання гендерної рівності та подолання патріархальних стереотипів [7, 8, 9, 13, 14, 16, 23]. Проте, ми говоримо про фізичне виховання учнівської молоді де, на нашу думку, питання впровадження гендерного підходу має дискусійний характер, що робить його окремим напрямом гендерного пізнання. Відомо, що заняття фізичною культурою і спортом безпосередньо пов'язані з проявом фізичних можливостей людини та визнача-

ються її біологічною статтю. Тож твердження про «рівність умов» буде у даному випадку не зовсім коректним у зв'язку з тим, що ми розглядаємо гендерний підхід не з точки зору гендерної політики рівних прав чоловіків і жінок, а з точки зору вивчення їхніх психосоціальних особливостей для створення адекватних організаційно-методичних умов у процесі фізичного виховання для формування стійкого інтересу до фізичного самовдосконалення школярів, формуючи при цьому якості мужності у хлопців, а жіночності у дівчат.

Вважаємо за необхідне звернути увагу на наявність різних думок сучасних учених про психологічні відмінності представників різної статі та розвиток уявлень дітей про образи «чоловічого» та «жіночого» [3]. Підтвердження цьому знаходимо в результатах багаторічних досліджень під керівництвом академіка В. Ф. Базарного [3, 22], який наголошує, що при змішуванні дітей за календарним віком для генетично менш зрілих хлопчиків дівчатка стають духовно-емоційним прикладом поведінки і зразком для наслідування [3]. Вчений вважає, що в умовах впровадження гендерного підходу в сучасних закладах освіти, де проходить більша частина життя дітей, у хлопців зникають цінності чоловічого характеру, в результаті чого протягом кількох поколінь зникає статево-особистісна самоідентифікація молодих людей і особливо хлопчиків. У результаті властиві тільки хлопчикам природні задатки стали притлумлюватись і нейтралізуватись. Учений слушно зауважує, що і жіноча конституція при такому вихованні виявилася деформованою. Дівчата, які взяли на себе роль лідерства (а це – відповідальність, воля, сила духу, вічна боротьба за утримання такого лідерства тощо), частіше стали розвиватись за чоловічим психотипом, при якому демонструють чоловічі (часто патологічні) емоції (агресію, злість, грубу силу тощо), що супроводжується системними гормональними перебудовами [22]. Ольга Добросмилова, спираючись на статтю академіка В. Ф. Базарного, також наголошує на тому, що безстатеве навчання дітей

призводить до пригнічення та нейтралізації чоловічих задатків на генетичному рівні, що з часом призводить до переродження чоловічої Y-хромосоми в жіночу X-хромосому [26].

Вивчаючи проблему диференційованого підходу в процесі фізичного виховання школярів, науковці вважають, що він не повинен бути однако-вим для дітей різної статі [3, 7]. Дійсно, вчені ставлять перед собою питання, яким чином можна здійснювати особистісно-орієнтований навчальний процес у змішаних класах, якщо дівчата і хлопці такі різні? [3, 7, 22]. Наприклад дослідження Д. В. Колесова (2000) спростували думку німецького психолога Моля про «нейтральність» дитячого віку. Вивчаючи співвідношення чоловічого (тестостерон) і жіночого (естрадіол) статевих гормонів у респондентів з 3 до 21 року, вчений прийшов до висновку, що природа статевої приналежності людини вже сформована в період внутрішньо-утробного розвитку [14]. Це підтверджується і дослідженнями інших учених (Ш. Берн, 2009; Т. В. Бендас, 2005 та ін.).

Професор І. В. Groшев, досліджуючи статеві відмінності чоловіків і жінок, наголошує, що світова література налічує понад 50 000 праць, в яких автори констатують наявність статевих відмінностей у різноманітних сферах онтогенезу людини [7]. Проаналізувавши близько 4000 джерел наукової літератури, учений виявив констатацію понад 2500 статевих відмінностей [7]. Відтак стає зрозумілим, що «...положення про соціальну рівноправність чоловіків і жінок не має заважати вченим бачити наявні біологічні та психологічні відмінності і не можна заперечувати доцільність їх урахування при розподілі ролей у соціальному і професійному житті суспільства. Досі ніхто не довів, що біологічні фактори абсолютно не впливають на поведінку людини, її здібності, схильності. Навпаки, у психофізіології все більше накопичується фактів, що підтверджують наявність такого впливу» [7, 8, 14].

Тож вплив статі на розвиток людини (у нашому випадку – безпосередньо на розвиток фізичних якостей)

досить значний. Змінити її не можна, оскільки стать – наперед визначена від народження даність. Продовжуючи слухну думку вченого, зауважимо, що у теорії фізичної культури опозиція чоловіче–жіноче простежуються досить чітко через специфіку об'єкта вивчення: спортивні досягнення завжди пов'язані з фізичними можливостями чоловіка і жінки, що закріплено системою нормативів і розрядних показників [9–11, 14]. Тому під час тренувань спортсменів та на заняттях фізичною культурою використовується підхід, заснований на біологічних особливостях та відмінностях чоловічого та жіночого організмів (тобто традиційний статево-рольовий), що цілком виправдано, тому що він обґрунтовує методику фізичного виховання і спортивного тренування, що відрізняється особливостями засобів, методів фізичних навантажень, тому що заняття фізичною культурою і спортом пов'язані з проявом фізичних можливостей людини і визначаються його біологічною статтю [9–11, 14].

Аналіз сучасних підходів до фізичного виховання показує, що процес фізичного розвитку школярів, як і раніше, будується без урахування індивідуальних особливостей і проблема диференційованого підходу в процесі занять фізичними вправами досі не має однозначного вирішення. Більшість дослідників і практиків вважають, що підхід до фізичного виховання дітей різної статі не повинен бути однако-вим. Але в чому проявляються відмінності у засобах, навантаженні, вимогах, розподілі ролей, організації занять і як використовувати фізичне виховання для гендерної соціалізації школярів остаточно не з'ясовано [8, 19, 20, 22, 23]. Формування ціннісно-мотиваційної сфери – досить складне завдання, адже йдеться не лише про урок фізичної культури, а й про подальшу орієнтацію та соціалізацію молодих людей у суспільстві, визначення певної поведінки, яка залежить від їхньої статево-рольової та гендерної ідентичності.

Дослідження соціальних якостей особистості школярів дозволило нам розширити уявлення про гендерні характеристики юнаків і дівчат та звер-

нути увагу на певні відмінності. Результати наших попередніх розвідок показали, що юнаки й дівчата одного статево-рольового типу відрізняються не тільки мотивацією до занять руховою активністю, а й самооцінкою фізичного розвитку, проявом емпатії та рівнем потреби в досягненні успіху. Тобто дівчата та юнаки одного статево-рольового типу різні [9–11, 14].

Дослідники сфери фізичного виховання тривалий час досліджують проблеми диференційованого підходу в процесі фізичного виховання хлопців і дівчат. Однак питання про диференційований підхід до хлопців і дівчат у процесі занять фізичними вправами досі не набув однастайності думок. Тому більшість учених вважають, що підхід до фізичного виховання хлопців і дівчат не повинен бути однако-вим (І. Попова, 1979; Н. Бочарова, 1989; В. Горячов, 2000; С. Родоманова, 2007). Натомість, на думку інших вчених, гендерна приналежність учня не обмежує його статево-рольову приналежність, а диференційований підхід трактується як компонент управління навчанням, у якому під час розподілу учнів на групи пропонується враховувати не лише рівень фізичного розвитку, а й психологічні особливості, функціональні можливості, вид спортивної спеціалізації [23].

Соціальна природа самого терміна пояснює розбіжність поведінкових характеристик учнів тієї чи іншої статі із очікуваннями суспільства. З одного боку хлопець або дівчинка несуть у собі статево-рольові стереотипні риси (хлопець – сильний, дівчинка – слабка; хлопець – агресивний, дівчинка – ніжна тощо), а з іншого – гендерна типологія виявляється у домінуванні маскуліності-фемінності, на що не впливає стать учня. У зв'язку з цим ми можемо спостерігати у деяких випадках агресивність у поведінці дівчат та піддатливість – у хлопців. Стає очевидним, що орієнтація на індивідуально-психологічні відмінності школярів, побудова процесу фізичного виховання з урахуванням таких відмінностей – є головним природо-відповідним принципом статевої диференціації навчання на уроках фізичної культури. При

цьому диференційований підхід розглядається як сукупність методів і прийомів, що застосовуються з урахуванням рівня розвитку учня (Е. А. Аркін, 1948; Л. С. Крічевській, Е. М. Дубовская, 1981).

Велика кількість учених використовує диференційований підхід до навчання, розподіляючи учнів на групи залежно від стану їхнього здоров'я або статевого дозрівання [19, 20, 22]. За словами В. Г. Ареф'єва, діти одного хронологічного віку і статі не становлять однорідної групи, тому що віковому процесу росту та розвитку організму школярів властиві значні індивідуальні коливання. Це спостерігається у розмірах довжини та маси тіла, окружності грудної клітки, у розмірах, структурі кісткового апарату, м'язової системи, показниках життєвої ємності легень тощо. Також спостерігаються відмінності у підготовленості, розвитку інтелектуальних, психологічних та фізичних можливостей хлопців і дівчат, у різній динамічності їхньої нервової системи, а також у темпах формування рухових умінь і навичок. Тож, така розбіжність у значеннях індивідуальних показників хлопців і дівчат одного віку і статі свідчить про те, що загально-груповий підхід під час проведення уроків з фізичної культури в школі є неприйнятним [14]. Ми переконані, що фізичне виховання школярів без диференціації не має сенсу, навіть якщо учні одного класу об'єднані за віковим принципом, вони потребують різноманітних форм диференціації під час проведення уроків фізичної культури, враховуючи типологічні особливості нервової системи, індивідуально-соматичні особливості, реакцію організму на фізичні навантаження, рухові вміння та навички, фізичні якості.

Метою диференціації під час проведення уроку фізичної культури має бути адаптованість завдань до індивідуальних особливостей хлопців і дівчат, поряд з цим – визнання гендерної індивідуальності кожного учня. І якщо ми говоримо про можливість використання гендерного підходу у фізичному вихованні, то, на наше переконання, в його основі має лежати запропонована диференціація індиві-

дуальних можливостей людини при використанні фізичних вправ, раціонально збалансованих за спрямованістю, потужністю та обсягом. У свою чергу, варто зауважити, що ступінь фізіологічного впливу фізичних вправ на організм хлопців та дівчат багато в чому визначається мотивацією до рухової діяльності, моторною щільністю уроку, що збільшує ефективність у вихованні фізичних якостей і в навчанні рухових дій. Тому вчені пропонують звернути увагу на різну спрямованість фізичних вправ у процесі фізичного виховання школярів відповідно до їх статі [8, 19, 20, 22].

Уроки фізичної культури для обох статей мають відрізнятись вибором методів і форм навчання, які корелюють з індивідуальними гендерними і статевими особливостями учнів з метою використання потенційних можливостей кожної дитини, що поєднується з виявленням та максимальним розвитком їхніх природних задатків та здібностей. Вважаємо за необхідне наголосити, що статеві відмінності не є віддзеркаленням гендерних стереотипів, це два різні терміни. Отже, статева диференціація завдань на уроках фізичної культури – це специфічна форма навчального процесу фізичного виховання, при здійсненні якої учні мають групуватися з урахуванням психофізіологічних та статевих особливостей власного розвитку для виконання різноманітних завдань з метою вдосконалення своїх фізичних якостей. Зміст уроків фізичної культури необхідно планувати з урахуванням вимог гендерної соціалізації учнів різних вікових груп, впроваджуючи організаційно-педагогічні умови використання засобів фізичного виховання, розвиваючи в них особистісні риси мужності та жіночості, виявляючи індивідуальні здібності, потреби, мотиви та інтереси у сфері фізичної культури і спорту.

Зважаючи на сказане, не претендуючи на беззаперечність наших поглядів, ми пропонуємо розглядати гендерний підхід у фізичному вихованні учнівської молоді як новий методологічний інструмент для формування особистісних та фізичних якостей хлопців та дівчат, що ґрунтується

на врахуванні фактору статі, який поєднує біологічні та соціальні чинники та допомагає формуванню системи особистісних цінностей фізичної культури та мотивації до фізичної активності.

Ми вважаємо, що під час організації уроків фізичної культури з учнями різного віку необхідно враховувати як їхню біологічну стать, так і гендерні індивідуальні особливості. В основі визначення фізичного навантаження, спрямованості фізичних вправ, обсягу, інтенсивності навантажень лежить статевий диморфізм, а формування мотивації, інтересів, уподобань, ціннісних орієнтирів у сфері фізичної культури і спорту та основ здорового способу життя здебільшого залежать від впливу індивідуальних характеристик особистості, гендерних відмінностей, соціальних та культурних аспектів особистості школярів. У процесі фізичного виховання учнівської молоді через впровадження системи фізичних вправ, які будуть враховувати індивідуальні гендерні особливості хлопців і дівчат, можна впливати на формування рис характеру мужності та жіночості як соціальних моделей поведінки.

Проблема впровадження гендерного підходу в систему сучасної освіти, зокрема у фізичному вихованні школярів, недостатньо розроблена. Прихильники гендерного виховання зауважують, що, з одного боку, назріла гостра потреба у запровадженні гендерного підходу у навчально-виховний процес школярів та поширенні гендерно-освітніх інформаційних технологій, з іншого – у сучасному соціогуманітарному просторі «українська освіта має берегти свою ідентичність, залишитися саме українською – сердечною, духовною та душевною, людською та людяною, народною і родинною, патріотичною і моральною в усіх загальнолюдських вимірах» [1, 4, 6, 23]. Це певною мірою стосується науково-теоретичного обґрунтування гендерної ідеології освітньо-виховних практик на основі «педагогічної матриці» української освіти.

Окремої дискусії потребують основні принципи гендерного підходу у ви-

хованні, які пропонує дослідниця з гендерних питань Л. В. Штильова. За її твердженням, необхідно взагалі відмовитися від диференціації за статтю у виховних впливах [23]. На наше переконання, під час організації процесу фізичного виховання дітей, підлітків і молоді необхідне обов'язкове врахування біологічної статі як основи диференціації рухового режиму (обсяг, інтенсивність, спрямованість тощо) [10, 14]. Вивчаючи проблему гендерного розвитку дітей, Н. Радіна, Є. Терешенкова акцентують увагу на тому, що зміст гендерного виховання можна розглядати за допомогою біполярного конструкта, з одного боку якого знаходиться «традиційна соціалізація», іншого – «сучасна соціалізація» [19].

За даними інших науковців, у деяких країнах на сьогодні існує проблема виховання покоління людей з адекватним сприйняттям власної та протилежної статі. Абсолютно несучасна начебто річ, але роздільне навчання хлопчиків і дівчаток стало сьогодні вже практикою в різних країнах [3, 25, 26]. Доречі, в Америці за останні кілька років у десятки разів зросла кількість загальноосвітніх шкіл із роздільними класами [25]. Деякі вчені наголошують, що соціальні зміни, які відбуваються в сучасному суспільстві, призвели до руйнування певних стереотипів чоловічої та жіночої поведінки [3, 25]. Так, за даними інформаційних видань, останнім часом Міністерство освіти КНР вирішило звернути увагу на фізичне виховання учнівської молоді. Причиною такої уваги стала зайва фемінізація юнаків під впливом «корейської К-поп культури» [26]. Фемінізацію юнаків чиновники КНР розглядають як потенційну загрозу «розвитку та виживанню нації». Усунути дану проблему держава має намір завдяки урокам фізичної культури, де викладачі повинні прищеплювати риси мужності хлопцям та юнакам, розвивати в них маскуліні риси характеру за допомогою фізичних вправ [26].

Хочемо зауважити, що формування рис мужності у хлопців та жіночості у дівчат для гармонійної соціалізації у суспільстві можливе завдяки забезпе-

ченню створення нових умов процесу фізичного виховання учнівської молоді з урахуванням впливу фактору статі, який поєднує біологічні та соціальні чинники. Говорячи про гендерний підхід у фізичному вихованні школярів у запропонованому нами форматі, зауважимо, що це спроба створення нових умов процесу фізичного виховання з урахуванням впливу фактору статі, який поєднує біологічні та соціальні чинники хлопців і дівчат, забезпечуючи формування рис мужності в юнаків та жіночості у дівчат для гармонійної соціалізації у суспільстві.

Висновки. Вивчення та аналіз фундаментальних методологічних праць відомих вітчизняних та зарубіжних дослідників дозволили визначити проблемне поле гендерного підходу у фізичному вихованні учнівської молоді, який є одним зі складових особистісно-орієнтованого підходу до навчання і виховання школярів та враховує їхні індивідуальні особливості відповідно до статі.

Визначено, що сучасний стан розробленості питання гендерного підходу у вихованні та освіті є вкрай суперечливим, а в деяких випадках – протилежним. У суспільстві нині існує статево-рольовий та гендерний підходи в освіті, які вважаються традиційною та егалітарною стратегіями соціалізації статі.

На основі проведених власних наукових досліджень, аналізу науково-методичної літератури, документальних матеріалів було обґрунтовано та запропоновано до практичного використання кардинально новий, прогресивний підхід у фізичному вихованні учнівської молоді, який має враховувати гендерні індивідуальні особливості школярів під час формування мотивації до занять руховою активністю, а статевий диморфізм – у змістовій частині фізичного виховання: при дозуванні фізичних навантажень, рухового режиму, інтенсивності, обсягу фізичних вправ тощо.

Проведені дослідження не вичерпують проблему вивчення гендерного підходу у фізичному вихованні школярів, а ставлять ряд запитань, які торкаються засобів та методів у фізичному вихованні для формування

індивідуальної фізичної культури особистості.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що відсутній будь-який конфлікт інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеева ВП, Кобелянська ЛС, Скорик ММ. Основи теорії гендеру: навч. посіб. Київ: Вид-во К.І.С.; 2004. 536 с.
2. Андреева О, Хріпко І. Гендерний підхід у фізичному вихованні учнівської молоді: сучасні дослідження і тенденції. Спортивний вісник Придніпров'я. 2018;(2):157-62.
3. Базарний ВФ. О трагических последствиях смешанного (бесполого) воспитания и обучения в школах. Образование и здоровье учащихся. Материалы Всерос. форума с международным участием. Ч. 3. Москва; 2005. с. 29-37.
4. Воронина О. Теоретико-методологические основы гендерных исследований. Теория и методология гендерных исследований. Москва: МЦГИ-МВШСЭН-МФФ; 2001. с. 13-106.
5. Выготский ЛС. Педагогическая психология. Москва; 1991. 487 с.
6. Гончаренко ОВ, Поляничко АО. Гендерне виховання хлопців та шляхи його оптимізації. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: Випуск 71, Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи; 2019. с. 74-8.
7. Грошев ИВ. Психология половых различий [диссертация]. Москва: Российский университет дружбы народов; 2002. 523 с.
8. Кікінежді ОМ. Шляхи розвитку гендерної культури сучасного вчителя. Вісник післядипломної освіти; Вип. 11. с. 137-145.
9. Круцевич ТЮ, редактор. Теорія і методика фізичного виховання: підручник для студ. вищих навч. закладів фіз. виховання і спорту. Київ: Олімпійська л-ра; 2017; Т.1: 392.
10. Круцевич ТЮ, Марченко ОЮ. Гендерні відмінності ієрархічної структури ціннісних орієнтацій школярів різних вікових груп. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2018;3(43):144.
11. Круцевич ТЮ, Марченко ОЮ. Характерні відмінності у виборі факторів здорового способу життя як складових індивідуальної фізичної культури сучасних школярів. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2018;6(68):10-15.
12. Круцевич ТЮ, Марченко ОЮ, Імас ТВ. Проблема гендеру у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць. 2015; 3: 31.
13. Лукашук ВІ. Особливості гендерної соціалізації у спорті. Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. 2012;993(29):141-5.
14. Марченко ОЮ. Теоретико-методологічні основи гендерного підходу до формування аксіологічної значущості фізичної культури школярів [диссертация]. Київ: Національний університет фізичного виховання і спорту України; 2019. 590 с.
15. Москаленко НВ, редактор. Інноваційні технології у фізичному вихованні школярів: навч. посібник для студентів вищих навч. закладів Дніпропетровськ: Інновація; 2014. 332 с.
16. Онщенко Н, Береза С, Макаренко Л. Гендерні дослідження в сучасному суспіль-

стві: проблеми, реалії, перспективи. Віче. 2009;17:25-8.

17. Пангелова НЄ, Круцевич ТЮ, Данилко ВМ. Теоретико-методичні основи оздоровчої фізичної культури: навч. посіб. Переяслав-Хмельницький; 2018. 454 с.

18. Потужний АВ, Шульга НП. Молодий вчений. 2018; 4.2 (56.2):74-77.

19. Радина НК. Методологические проблемы гендерных исследований в отечественной психологии. Психология в системе комплексного человекознания: история, современное состояние и перспективы развития. Ч. 2. Москва: Изд-во «Институт психологии РАН»; 2012. с. 58-60.

20. Радина НК, Терешенкова ЕЮ. Возрастные и социокультурные аспекты гендерной социализации подростков. Вопросы психологии. 2006; 5: 49-59.

21. Томенко ОА. Неспеціальна фізкультурна освіта учнівської молоді: теорія і методологія: монографія. Суми: Вид-во МакДен; 2012. 276 с.

22. Тарасенко ЛВ. Гендерный подход в физическом воспитании как фактор оздоровления младших школьников [диссертация]. Тула: Тульский гос. пед. ун-т им. Л.Н. Толстого; 2007. 183 с.

23. Штылева Л. В. Фактор пола в образовании: гендерный подход и анализ. Москва: ПЕР СЭ; 2008. 316 с.

24. Antala B. The impact of coeducational physical education to the class climate at secondary schools. In: Olimpik Sports and Sport for All. Sport, Street, Adaptatio: proceeding book of 16 International Scientific Congress and 6 International Scientific Congress; 2012 May 17-19; Sofia. Sofia: National Sport Academi Vassil Leski. 2012. p. 167-9.

25. Andrii Sitovskiy, Borys Maksymchuk, Vasyl Kuzmenko, Yuliya Nosko, Zoryana Korytko, Olga Bahinska, Oksana Marchenko. Differentiated approach to physical education of adolescents with different speed of biological development. Journal of Physical Education and Sport © (JPES), Vol.19 (3), Art 222, pp. 1532 – 1543, 2019 online ISSN: 2247 - 806X; p-ISSN: 2247 – 8051; ISSN - L = 2247 - 8051 © JPES

26. <http://www.hrono.ru/proekty/bazarny/bazarnymenu.php>

5. Vygotskiy LS. Pedagogical psychology. Moscow; 1991. 487 p.

6. Honcharenko OV, Polianychko AO. Gender education for boys and ways to optimize it. Naukovyi chasopys of M.P.Dragomanov National Pedagogical University. Issue 71, Series 5: Pedagogical sciences: realities and prospects; 2019. p. 74-8.

7. Groshev IV. Psychology of gender differences [dissertation]. Moscow: Peoples' Friendship University of Russia; 2002. 523 p.

8. Kikinezhdzi OM. Ways to develop the gender culture of the modern teacher. Visnyk pisladyplomnoi osvity. Iss. 11. p. 137-145.

9. Krutsevych TYu, editor. Theory and methodology of physical education: textbook for students of higher education institutions of physical education and sports. Kyiv: Olympic literature; 2017; Vol.1: 392.

10. Krutsevych TYu, Marchenko OYu. Gender differences in the hierarchical structure of value orientations of school students of different age groups. Physical education, sport and health culture in modern society. 2018;3(43):144.

11. Krutsevych TYu, Marchenko OYu. Characteristic differences in the choice of factors of a healthy lifestyle as components of individual physical culture of modern school students. Slobozhanskiy naukovy-sportyvnyi visnyk. 2018;6(68):10-15.

12. Krutsevych TYu, Marchenko OYu, Imas TV. Gender issues in physical education of children, adolescents and youth. Physical education, sport and health culture in modern society: Collection of scientific papers. 2015; 3: 31.

13. Lukaschuk VI. Features of gender socialization in sports. Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University. Sociological studies of contemporary society: methodology, theory, methods. 2012;993(29):141-5.

14. Marchenko OYu. Theoretical and methodological principles of gender approach to formation of axiological significance of physical culture of school students [dissertation]. Kyiv: National University of Physical Education and Sport of Ukraine; 2019. 590 p.

15. Moskalenko NV, editor. Innovational technologies in physical education of school students. study guide for students of higher education institutions Dnipropetrovsk: Innovatsiia; 2014. 332 p.

16. Onishchenko N, Bereza S, Makarenko L. Gender research in modern society: problems, realities, prospects. Viche. 2009;17:25-8.

17. Pangelova NYe, Krutsevych TYu, Danylo VM. Theoretical and methodological principles of health-enhancing physical culture: study guide. Pereiaslav-Khmelnytskyi; 2018. 454 p.

18. Potuzhnyi AV, Shulga NP. Young scientist. 2018; 4.2 (56.2):74-77.

19. Radina NK. Methodological issues of gender studies in domestic psychology. Psychology in the system of integrated anthropology: history, current state and development prospects. Pt. 2. Moscow: Publ. house of the Institute of psychology of RAS; 2012. p. 58-60.

20. Radina NK, Tereshenkova EYu. Age-related and socio-cultural aspects of gender socialization of adolescents. Voprosy Psikhologii. 2006;5: 49-59.

21. Toменко ОА. Non-special physical culture education of school students: theory and methodology: monograph. Sumy: Publ. House MakDen; 2012. 276 p.

22. Tarasenko LV. Gender approach in physical education as a factor of health improvement of younger schoolchildren. [dissertation]. Tula: Tula State Lev Tolstoy Pedagogical University; 2007. 183 p.

23. Shtyleva LV. The gender factor in education: gender approach and analysis. Moscow: PER SE; 2008. 316 p.

24. Antala B. The impact of coeducational physical education to the class climate at secondary schools. In: Olimpik Sports and Sport for All. Sport, Street, Adaptatio: proceeding book of 16 International Scientific Congress and 6 International Scientific Congress; 2012 May 17-19; Sofia. Sofia: National Sport Academi Vassil Leski. 2012. p. 167-9.

25. Andrii Sitovskiy, Borys Maksymchuk, Vasyl Kuzmenko, Yuliya Nosko, Zoryana Korytko, Olga Bahinska, Oksana Marchenko. Differentiated approach to physical education of adolescents with different speed of biological development. Journal of Physical Education and Sport © (JPES), Vol.19 (3), Art 222, pp. 1532 – 1543, 2019 online ISSN: 2247 - 806X; p-ISSN: 2247 – 8051; ISSN - L = 2247 - 8051 © JPES

26. <http://www.hrono.ru/proekty/bazarny/bazarnymenu.php>

Надійшла 29.10.2021

LITERATURE:

1. Ageieva VP, Kobelianska LS, Skoryk MM. Basics of the gender theory: study guide. Kyiv: K.I.S. Publ. House; 2004. 536 p.

2. Andrievieva O, Khrypko I. Gender approach in physical education of student youth: current research and trends. Sportyvnyi visnyk Prydniprovia. 2018;(2):157-62.

3. Bazarnyy VF. On the tragic consequences of mixed (asexual) upbringing and education in schools. Education and health of students. Proceedings of the All-Russian forum with international participation. Pt. 3. Moscow; 2005. p. 29-37.

4. Voronina O. Theoretical and methodological foundations of gender studies. Theory and methodology of gender studies. Moscow: MTsGIMVShCEN-MFF; 2001. p. 13-106.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Круцевич Тетяна Юрївна <http://orcid.org/0000-0002-4901-6148>, E-mail: tmfv@ukr.net

Марченко Оксана Юрївна <http://orcid.org/0000-0002-2902-5960>, E-mail: o.mar4enko17@gmail.com

Національний університет фізичного виховання і спорту України
03150, Київ, вул. Фізкультури, 1

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Krutsevych Tetiana <http://orcid.org/0000-0002-4901-6148>, E-mail: tmfv@ukr.net

Marchenko Oksana <http://orcid.org/0000-0002-2902-5960>, E-mail: o.mar4enko17@gmail.com

National University of Ukraine on Physical Education and Sport
03150, Kyiv, Fizkultury str., 1